

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/4 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ 5/4 (3) - 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Аббасов Беҳзод Бахтиёрвич*
1946 – 1965 ЙИЛЛАРДА ФАРҶОНА ВОДИЙСИДА ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ИШЛАРИ
ҲАМДА АҲОЛИНИ ЯНГИ ЎЗЛАШТИРИЛГАН ЕРЛАРГА КЎЧИРИШНИНГ
БОШЛАНИШИ 10-21
- Бабаджанов Хасан Бахтиёрвич*
ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ДАВРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ОЗИҚ-ОВҚАТ МАҲСУЛОТЛАРИ
ТАЪМИНОТИДА ТОМОРҚА ХЎЖАЛИКЛАРИНИНГ ЎРНИ 22-27
- Саидбобоева Гулзора Нематжоновна*
ГОЭЛРО РЕЖАСИ ВА УНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ҲУДУДИДА АМАЛГА ОШИРИЛИШИ 28-36
- Rasulov Ma'murjon Foziljonovich*
O'ZBEKISTONDA XALQARO SAYYONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA MADANIY MEROS
OBJEKTLARINING O'RNI 37-42
- Жиянбекова Шарофат Абдиқахаровна*
А.С. ПУШКИН НОМИДАГИ САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ КУТУБХОНА МАРКАЗИНИНГ ТАШКИЛ
ЭТИЛИШИ ВА ШАКЛЛАНИШИ ТАРИХИ 43-51
- Esonov Ziyodbek Yuldashevich*
FARG'ONA VODIYSI QORAQALPOQLARI HUNARMANDCHILIGI TARIXIDAN 52-58
- Фарманова Гульнора Комилевна*
ИЗ ИСТОРИИ ПЕРВЫХ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ РАБОТ И ИССЛЕДОВАНИЙ НА
АФРАСИАБЕ 59-65
- Turaev Sherzod Gulboy ugli*
DESCRIPTION OF CHARACTERISTICS AND TYPES OF LIVESTOCK FARMING OF SURKHAN
OASIS IN B.H. KARMISHEVA RESEARCH 66-71
- Сотиболдиев Файратжон Отамирзаевич*
ИНТЕРНЕТНИНГ ТАЪЛИМ ТИЗИМИГА КИРИБ КЕЛИШИ ТАРИХИ: МУАММО ВА
ЕЧИМЛАР 72-78
- Rasulov Azizkhon Mukhamadqodirovich*
ЎЗБЕКИСТОННИНГ МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИ ТАРИХИ МАНБАЛАРИНИНГ УМУМИЙ
ТАВСИФИ 79-90
- Абдуллажанова Нигорахон Турдалиевна*
БЕРУНИЙ ВА ИБН СИНО ҲАЁТИ ВА ИЛМИЙ МЕРОСИ ТАРИХШУНОСЛИГИДАН 91-95
- Дониёров Носиржон Абдухолиқ ўғли*
ЎЗБЕК ТИЛИ ВА ИМЛО СИЁСАТИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР ТАРИХИДАН 96-102

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

- Юлдашев Обиддин, Махлиё Мамбетқулова*
ИСЛОМИЙ СУҒУРТА (ТАКАФУЛ) ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 103-109

<i>Фозилов Умид Закирович</i> БОШҚАРУВ ХОДИМЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ОҚИЛОНА БАҲОЛАШ ТАШКИЛОТ БОШҚАРУВ ТИЗИМИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ АСОСИ	110-118
<i>Shoyev Davronbek Axmadjonovich</i> BOSHQARISH SIFATINI OSHIRISHDA “MENEJMENT LABORATORIYASI”NI TASHKIL QILISHNING O‘RNI	119-125
<i>Орзукулова Зумрад Абдуҳолиқ қизи</i> ТРАНСПОРТ-ЛОГИСТИКА ХИЗМАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ИҚТИСОДИЙ МЕХАНИЗМЛАРИ	126-133
<i>Djurakulov Shoxrux, Isaxonova Mohinur</i> O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOT VA UNI TAKOMILLASHTIRISH IMKONIYATLARI	134-139
<i>Raxmatullayeva Feruza Azimovna, Sharobiddinov Ahrorbek Qosimjon o‘g‘li</i> YALPI HUDUDIY MAHSULOT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI	140-146
<i>Ёдгорова Шахноза Хайридиновна</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ВА ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ТЎҚИМАЧИЛИК САНОАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ТАЖРИБАЛАРИ	147-155
<i>Qurbonov Ma‘murjon G‘ayrat o‘g‘li</i> ASOSIY ISHLAB CHIQRISH KO‘RSATKICHLARINI TAKOMILLASHTIRISH USLUBIYATI	156-166
<i>Nurullayev Hoshimjon Hamidovich</i> BUXORO VILOYATINING NOMODDIY-MADANIY MEROSONING O‘ZBEKISTON TURIZMI RIVOJLANISHIDAGI ANAMIYATI	167-172
<i>Маматов Бахадир Сафаралиевич</i> РИВОЖЛАНГАН ВА РИВОЖЛАНАЁТГАН МАМЛАКАТЛАРНИНГ ПЕНСИЯ ТАЪМИНОТИ ТИЗИМИ ТАЖРИБАЛАРИ	173-188
<i>Ғойипназаров Санжар Баходирович</i> ИНСОН КАПИТАЛИНИ РАҚАМЛИ РИВОЖЛАНТИРИШ ДРАЙВЕРЛАРИНИНГ ИНСТИТУЦИОНАЛ МОДЕЛИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	189-195
<i>Садинов Азиз Зиядуллаевич</i> ЧИҚИНДИ МАҲСУЛОТЛАРИНИ ҚАЙТА ИШЛАШНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА ТЕХНОЛОГИК ЖАРАЁНЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	196-203
<i>Қурбонова Раҳима Жамшедовна, Мирзаева Ширин Нодировна, Хакимов Дамир</i> ИЖТИМОЙ КАПИТАЛНИ ЎЛЧАШДА ИЖТИМОЙ ТАРМОҚЛАР ВА ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ РОЛИ	204-216
<i>Asatxodjayeva Shoira Shukurullayevna, Maxmudov Muxammadqodir Muzaffar o‘g‘li</i> YASHIL IQTISODIYOTNING MOHIYATI VA UNGA INVESTITSIYALARNI YO‘NALTIRISH ZARURIYATI	217-222

Исломов Алишер Бахтиёр ўғли
БУХГАЛТЕРИЯ АУТСОРСИНГ ХИЗМАТЛАРИНИ КЎРСАТИШДА ПРОФЕССИОНАЛЛИКНИ
ТАЪМИНЛАШ 223-229

Agzatova Nargiza Garurovna
SPECIFICS OF ETHNOGRAPHIC TOURISM AND ETHNIC TOURISM IN UZBEKISTAN 230-237

Муродова Дилноза Чориевна
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛИШ БЎЙИЧА ХОРИЖ
ТАЖРИБАСИ ВА УНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИ 238-245

Khodjaeva Shodiyabonu Abitdjanovna
QISHLOQ XO'JALIGIDA AGROMARKETING TIZIMINING AHAMIYATI VA UNING
FUNKSIYALARI 246-250

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Нуруллаева Зулхумор Сидаматовна
МИЛЛИЙ ВА УМУМИНСОНИЙ МАДАНИЯТ ТИЗИМИДА МАҚОМ САНЪАТИНИНГ
ЎРНИ 251-259

Ibroximov Sarvar Mo'yudinjon o'g'li
IJTIMOIY-GUMANITAR VA MUTAXASSISLIK FANLARNI INNOVATSION PEDAGOGIK
TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH ORQALI TALABALARDA FUQAROLIK POZITSIYASINI
TAKOMILLASHTIRISH 260-265

Yuldashev Ibroxim To'uchiyevich
MOVAROUNNAHR VA XUROSONDA MINIATYURA SAN'ATINING ADABIYOT BILAN O'ZARO
UYG'UNLIGI VA G'OYAVIY ESTETIK VA AXLOQIY TASAVVURLARINING
MUSHTARAKLIGI 266-271

Khamdamova Sitora Safarovna
MARKAZIY OSIYO XALQLARI TARIXIY TARAQQIYOTIDA KROSS-MADANIYATINING O'ZIGA
XOSLIGI 272-277

Абдуллаев Джасур Абдиваит ўғли
ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ КЛАССИФИКАЦИИ КАЧЕСТВ СОВЕРШЕННОГО
ЧЕЛОВЕКА 278-283

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Xasanov Akbarjon Abdurashidovich
O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA MILLIY KONSEPTOSFERANI VOQELANTIRUVCHI LINGVISTIK
BIRLIKLAR BO'YICHA AMALGA OSHIRILGAN TADQIQOTLAR 284-292

Qurbonova Muharram Jurabekovna
XURSHID DAVRON SHE'RIYATINING TIL XUSUSIYATLARI 293-297

Сафарова Замира Рустамовна
ИНГЛИЗЧА ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАР ТАРКИБИДАГИ ИНСОН НОМЛАРИНИНГ ЭТИМОЛОГИК
ТАСНИФИ 298-304

<i>Gubaydullin Artur Faridovich</i> THE NUANCES OF HUMOR TRANSLATION IN TERRY PRATCHETT'S 'GOOD OMENS'	305-313
<i>Tuxtayeva Dildora Zokirovna, Baxtiyorova Malikabonu Shavkat qizi</i> ETEL LILIAN VOYNICHNING “SO’NA” ASARIDA BOSH QAHRAMONLAR DINAMIKASI ...	314-318
<i>Seytnazarova Injayim Erjanovna</i> TILEWBERGAN JUMAMURATOV ASARLARIDA UNDA LMALARNING USLUBIY QO’LLANILISHI	319-325
<i>Асадова Дилбархон</i> ЎРХОН ПАМУҚНИНГ “ҚОРА КИТОБ” РОМАНИДА “ЎЗЛИКНИ ИЗЛАШ” МОТИВИ	326-342
<i>Khusanov Eldor Davlat o’g’li</i> BUYUK BRITANIYA VA AMERIKA INGLIZ SHEVALARINING O’XSHASH VA FARQLI JIHATLARI	343-348

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

<i>Утемуратов Махмут Ажимуратович</i> ЖАМИЯТДА ҲУҚУҚИЙ ОНГ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ЮКСАЛТИРИШ – ҲУҚУҚИЙ ДЕМОКРАТИК ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ	349-355
<i>Шымбергенова Улзада</i> ТЕРГОВ ҲАРАКАТЛАРИДА ВОЯГА ЕТМАНЛАРНИНГ ҲУҚУҚ ВА МАНФААТЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ПЕДАГОГ (ПСИХОЛОГ)НИНГ РОЛИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	356-362
<i>Полвонов Нажмиддин Аслиддинович</i> ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА МОЛ-МУЛКНИ МУСОДАРА ҚИЛИШ МАҚСАДИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ	363-372
<i>Мирзаев Шухрат Шавкатович</i> КАТЕГОРИЯ «ДЕЙСТВИЕ ПРАВА»: ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ И ПРЕДЕЛЫ	373-382
<i>Муҳаммадиев Сарвар Асқар ўғли</i> “ЖИНОЯТ НАТИЖАСИДА ЕТКАЗИЛГАН ЗАРАРНИ УНДИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШ ИМКОНИАТЛАРИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ МАСАЛАЛАРИ”	383-392
<i>Махмудов Суннат Азим ўғли</i> ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШ АСОСИ СИФАТИДА ЯРАШУВ ВА ХУСУСИЙ АЙБЛОВНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ	393-399

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Farrux Axmedov</i> XALQARO TAJRIBALAR ASOSIDA KURASHNI RIVOJLANTIRISH	400-409
<i>Музафарова Саодат Хайдаровна</i> ЎРТА АСРЛАР ШАРҚ АЛЛОМАЛАРИ МАЪНАВИЙ МЕРОСИДА МУСИҚА ВА УНИНГ ЭСТЕТИК АҲАМИЯТИ	410-415

<i>Xaydarova Iroda Nizomiddinovna</i> BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARI TALAFFUZINI TAKOMILLASHTIRISH NUQTAYI NAZARIDAN 2020-2021 O'QUV YILI FAN DASTURLARI VA MATERIALLARI TAHLILI ...	416-421
<i>Шукурова Нафиса Алишеровна</i> ЗАМОНАВИЙ ВОЛЕЙБОЛГА ХОС ҲИМОЯ ҲАРАКАТЛАРИНИ МОДЕЛЛАШТИРИЛГАН ТАРТИБДА ШАКЛЛАНТИРИШ	422-427
<i>Nigmanov Bori Botirovich</i> FUTBOLCHILARNI TAKTIK TAYYORLASHDA HARAKATLI O'YINLARNING AHAMIYATI	428-433
<i>Муродова Дурдона Раимжон қизи</i> БЎЛАЖАК МУСИҚА ТАЪЛИМИ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИ	434-438
<i>Axmedov Alisher Nosir o'g'li</i> ANSAMBL BILAN ISHLASH METODLARI VA TAMOYILLARI	439-447
<i>Saparboyeva Dilshoda Sobir qizi</i> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA INSON QADRINI ULUG'LASH MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI	448-452
<i>Mansurbekova Feruza Gayratovna</i> BOLALAR XORLARI BILAN ISHLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	453-456
<i>Xodjayev Bolta Qurbonovich, Xojiyeva Matluba Shukurovna</i> O'QITUVCHI MEHNATNI ILMIIY ASOSDA TASHKIL ETISH YO'LLARI	457-465
<i>Atamuratova Munira</i> O'ZBEK GURUHLARIDA INGLIZ TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA O'QITISHDA MADANIY ASPEKTDAN FOYDALANISHGA OID ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA INTERFAOL METODLAR TAVSIFI	466-471
<i>Нурилло Эминов</i> ХОРАЗМ ДОСТОНЛАРИНИНГ МОҲИР ИЖРОЧИСИ ОТАХОН МАТЁҚУБОВНИНГ ИЖОДИГА БИР НАЗАР	472-476

12.00.00 – Юридик фанлар

Утемуратов Махмут Ажимуратович
Тошкент давлат юридик университети профессори,
юридик фанлар номзоди
Электрон почта манзили: utemuratov7575@mail.ru
Мобил телефон: (90) 948-74-75

ЖАМИЯТДА ҲУҚУҚИЙ ОНГ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ЮКСАЛТИРИШ – ҲУҚУҚИЙ ДЕМОКРАТИК ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ

Аннотация. Мақолада ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятнинг ўзига хос хусусиятларга эга эканлиги ўрганилган. Ушбу ҳуқуқий категорияни таҳлил этишда мавзуга оид илмий изланишлар олиб бораётган муаллифлар қарашларида ва юридик манбаларда унинг хилма хил талқинлари мавжудлигидан келиб чиқиб, ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданият тушунчаси назарий-ҳуқуқий жиҳатдан таҳлил қилинади. Шунингдек, ҳуқуқий демократик давлат барпо этишда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш масалалари ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: ҳуқуқий онг, ҳуқуқий маданият, ижтимоий онг, ҳуқуқий мафкура, ҳуқуқий руҳият, ҳуқуқий тасаввур.

Утемуратов Махмут Ажимуратович
Профессор Тошкентского государственного юридического университета,
кандидат юридических наук

ПОВЫШЕНИЕ ПРАВОВОГО СОЗНАНИЯ И ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ В ОБЩЕСТВЕ – ВАЖНЫЙ ФАКТОР СТАНОВЛЕНИЯ ПРАВОВОГО ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ГОСУДАРСТВА

Аннотация. В статье изучены характерные черты правосознания и правовой культуры. Анализируются критерии теоретико-правового понятия правосознания, исходя из разных мнений и взглядов авторов проводимых научных исследований по этой теме и юридических источников анализирующих эту правовую категорию. Также, рассматриваются вопросы повышения правосознания и правовой культуры в формировании правового демократического государства.

Ключевые слова: правовое сознание, правовая культура, социальное сознание, правовая идеология, правовая психология, правовое воображение.

Utemuratov Makhmud
Professor of the Tashkent State Law University, Ph.D. in Law

INCREASING LEGAL CONSCIOUSNESS AND LEGAL CULTURE IN SOCIETY IS AN IMPORTANT FACTOR IN THE FORMATION OF A LEGAL DEMOCRATIC STATE

Abstract. The article studies the characteristic features of legal consciousness and legal culture. The criteria of the theoretical and legal concept of legal consciousness are analyzed, based on different opinions and views of the authors of ongoing scientific research on this topic and legal sources analyzing this legal category. Also, the issues of increasing legal awareness and legal culture in the formation of a legal democratic state are considered.

Keywords: legal consciousness, proven culture, social consciousness, legal ideology, legal psychology, legal imagination.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3SI4Y2023N44>

Бугунги кунда дунё миқёсида “Янги Ўзбекистон” деган ибора пайдо бўлиб, Ватанимизнинг халқаро майдондаги нуфузи ва обрў-эътибори тобора ортиб бормоқда. Мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясининг мазмуни ва мантиғини, “инсон – жамият – давлат» деган тамойилни қонунларимизга, кундалик ҳаётимизга чуқур сингдиришда инсон, унинг ҳаёти, ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, қонуний манфаатларини таъминлаш, инсон қадрини улуғлашда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятнинг юксалишини тақоза этади.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёев таъкидлаганидек, “қонун устуворлигини таъминлашда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш, фуқароларни қонунга ҳурмат руҳида тарбиялаш, қонунлар мазмун-моҳиятини халқимиз ва ижрочиларга ўз вақтида етказиш, уларнинг ижросини тўғри ташкил этиш муҳим аҳамиятга эга” [1; 209].

Аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтиришга доир ишлар самарадорлигини янада такомиллаштириш, фуқароларнинг ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар билан уйғун равишда ҳуқуқий билимларини ошириб боришнинг замонавий усуллари жорий этиш, шунингдек, аҳолини, айниқса, ёшларни зарарли ахборотлардан ҳимоя қилиш бўйича мустақкам ҳуқуқий иммунитетни шакллантириш мақсадида, жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш “шахс – оила – маҳалла – таълим муассасаси – ташкилот – жамият” принципи бўйича тизимли ва узвий ташкил этилиши.; Адлия вазирлиги томонидан 2020 йил 1 январгача қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси ҳамда қўшимча ҳуқуқий маълумотлар етказиш тизимини ўз ичига оладиган Ўзбекистон Республикасининг миллий ҳуқуқий интернет портали, шунингдек 2019 йил 1 июлгача аҳолига бепул маслаҳат бериш порталини ўз ичига олган Advice.uz ҳуқуқий ахборот тизимининг яратилиши Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида” ги Фармонида [2; 1] белгилаб берилди.

Таъкидлаш жоизки, мустақиллик йилларида ушбу соҳада қатор тадқиқотлар амалга оширилди. Ушбу изланишларнинг асосини ҳуқуқий давлат, ҳуқуқий онг, ҳуқуқий маданият, ҳуқуқий тарбия ва ҳуқуқий тарғибот каби жамият ҳуқуқий тизимининг муҳим таркибий элементларини ўрганишга қаратилган тадқиқотлар ташкил этади.

Ҳозирги вақтда ёшларда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш орқали уларни фуқаролик жамияти барпо этиш жараёнларига кенгроқ жалб этиш жараёнларининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини ўрганиш ва таҳлил этиш долзарб вазифалардан бири ҳисобланади. Шу боис юртимизда ҳуқуқий маданият ва ҳуқуқий онгни юксалтириш ҳамда ҳуқуқий давлатни бунёд этишда уларнинг беқиёс ўрнини илмий-назарий жиҳатдан кенг тадқиқ этиш жамиятимиз олдида турган долзарб ва аҳамиятли муаммолардан бири саналади. Ҳуқуқий онг билан боғлиқ масалаларни ўрганишда, энг аввало, мазкур ҳодисага оид тушунчаларнинг мазмунини таҳлил этиш мақсадга мувофиқ.

Машхур ҳуқуқшунос олим С.С.Алексеев ҳаётга позитив (ижобий) ҳуқуқни жорий қилган – кишилар ҳаётида етакчи мазмун касб этган ижтимоий тартибга солишнинг махсус тури бўлмиш қатъий талаб (императив)лар тўғрисидаги масалага мурожаат қиларкан, улар ижтимоий онг, хусусан, ҳуқуқий онг маҳсули эканлигига ишора қилади ҳамда анчайин мураккаб муаммолардан бири эканлигини алоҳида уқтиради. У шундай ёзади: “Ахир инсон зоти пайдо бўлишининг илк даврлариданоқ табиий зарурат тақозосига кўра тартибга солиш кўринишлари (мононормалар, уларнинг ажралиб турадиган таркибий қисмлари – ибтидоий ахлоқ, диний ақидалар, тақиқлаш ва ман этишнинг бутун тизими) ибтидоий жамият шароитида кишиларнинг ҳамжамияти – уруғ, жамоа, жамоалар иттифоқи, жамоалараро муносабатларда бир меъёрдаги, тартибли ҳаётни таъминлашнинг тўлиқ уддасидан чиққан.

Шу тариқа инсон зоти цивилизация шароитига кирди, кишиларнинг ҳаёти нафақат шафқатсиз табиат зарурати ва ибтидоий жамиятнинг баъзи ижтимоий ташкилий унсурлари асосида, балки шахсий асосда (вақт ўтиши билан янада кўпроқ) қурила бошлаган. Ҳаётнинг янги шароитлари самараси бўлган ва аксар кишиларнинг ўзлари яратган хусусий мулк, бозор иқтисодиёти, илмий-техник тараққиёт, сиёсий ҳокимият, маънавий ҳаёт институтлари сингари ижтимоий ҳодисалар негизда барпо этилмоқда. Бунда жамиятнинг мураккаб ва жўшқин ўзгаришларга бой тизим сифатида мавжуд бўлиши, ўз вазифасини бажариши ҳамда ривожланишини таъминлаш индивидлар, уларнинг бирлашмаларининг мустақил ақлий фаолияти билан боғланган ва ибтидоий жамиятга нисбатан беқиёс даражада юқори, анчайин мураккаб (унча мустаҳкам бўлмаган) тартибдаги бир бутун организм эҳтиёжларидан келиб чиқадиган шароит назарда тутилмоқда” [3; 15-16].

Ҳуқуқий онг концепциясига оид манбалар ва қарашларнинг кўплигига қарамасдан, бу масалага ёндашишда маълум ноаниқликлар ва турли хил фикрлар мавжуд бўлиб, улар кўпинча қарама-қаршиликларга олиб келади. Ҳуқуқий онг ижтимоий онгнинг кўринишларидан бирини ифодалаши кенг эътироф этилган.

Ижтимоий онгнинг ўзига хос шакли сифатида ҳуқуқий онг ўзига хос хусусиятларга эга. Ушбу ҳуқуқий концепцияни ўрганиб чиққандан сўнг, ушбу мавзу бўйича илмий тадқиқотлар билан шуғулланадиган муаллифлар нуқтаи назарига кўра, ҳуқуқий онгнинг турли хил талқинлари мавжуд эканлиги аён бўлади.

Юридик қомусий луғатда “ҳуқуқий онг давлат ва ҳуқуқ назарияси ва криминологиянинг категорияси бўлиб, у ҳуқуқий аҳамиятга эга бўлган ҳодисаларни ўзида акс эттириши билан боғлиқ бўлган ҳамда ҳуқуқий аҳамиятли қадриятлар, ҳуқуқни тушуниш, зарурий ҳуқуқий тартибот тўғрисидаги тасаввурлар билан белгиланадиган ижтимоий, гуруҳий ва индивидуал онг соҳаларини англатади” дейилган. Луғатда берилган таъриф ўзига хос бўлиб, унда ҳуқуқий онгнинг шаклланиш омиллари ҳам ўз ифодасини топган, яъни ҳуқуқий онг (инглизча “legal awereness”) “ҳуқуқий аҳамиятли қадриятлар, ҳуқуқни тушуниш, зарурий ҳуқуқий тартибот тўғрисидаги тасаввурлар билан белгиланадиган” ҳодисалиги қайд этилади.

Мазкур масала бўйича монографик тадқиқотлар олиб борган ҳуқуқшунос олим Э.Ҳ.Халиловнинг фикрича, “ҳуқуқий онг ҳуқуқни англаш демакдир, одамларнинг ҳам амалдаги ҳуқуқга, ҳам уларнинг ўзлари исталган ҳуқуқга муносабатини ифода этадиган тасаввур ва ҳис-туйғуларнинг мужассамидир. У табиатан ҳуқуқ билан муштаракдир ва

шу сабабли мавжуд иқтисодий муносабатларга нисбатан иккиламчидир. Ҳуқуқий онг жамиятнинг, турли ижтимоий гуруҳларнинг объектив равишда келиб чиққан эҳтиёжлари ҳамда манфаатларининг бевосита таъсирида шаклланади, ўзгариб турадиган объектив шароитлар ва жараёнлар таъсири остида доимий ривожланиб боради. Ҳуқуқий онг ижтимоий онгнинг бир қисмидир ва шу сабабли унга фалсафий, мафкуравий ҳамда сиёсий қарашлар таъсир этиб туради” [4; 12].

Юқоридаги таърифдан фарқли ўлароқ, ҳуқуқшунос олим З.М.Исломов ҳуқуқий онг тушунчасига нисбатан қуйидагича ёндашади: “Ҳуқуқий онгни мамлакат фуқароларининг ҳам амалдаги ҳуқуққа, юридик амалиётга, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари, мажбуриятларига, ҳам орзу қилинган ҳуқуққа ва бошқа ҳуқуқий ҳодисаларга муносабатини ифодаловчи ҳуқуқий сезгилар, ғоялар, баҳолар, тасаввурлар тизими сифатида таърифлаш мумкин” [5; 537]. Бунда З.М.Исломов мазкур ҳодисани анча кенг таърифлаб, унинг таркибига фуқароларнинг нафақат амалдаги ҳуқуққа, балки, мавжуд юридик амалиётга, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари, мажбуриятларига бўлган қарашларини ҳам киритади. Шунга ўхшаш таърифни ҳуқуқшунос олимлар А.Х.Саидов ва У.Тожихоновлар ҳам илгари сурадилар. Яъни уларнинг фикрича, ҳуқуқий онг – ҳуқуқий ҳиссиётлар, туйғулар, ғоялар, қарашлар, баҳолар, йўл-йўриқлар, тасаввурлар ва фуқароларнинг Ўзбекистон Республикасига муносабатини кўрсатувчи, бу муносабат эса амалдаги ҳуқуққа, ҳуқуқий амалиётга, фуқаролар ҳуқуқлари ва бурчларига нисбатан, шунингдек, бошқа орзу қилинган ҳуқуқларга нисбатан бўлиши лозим ҳолатлар тизимидир [6; 327].

Ҳуқуқшунос олимлар Ш.Сайдуллаевларнинг фикрича, “ҳуқуқий онг - бу ижтимоий онгнинг шаклларида бири бўлиб, кишиларда ҳуқуққа, қонунчиликка, ҳуқуқ тартиботга ва бошқа ҳуқуқий ҳодисаларга нисбатан бўлган ғоялар, ҳис туйғулар, тасаввурлар йиғиндиси” [7; 110].

Ҳуқуқий онгни ижтимоий онгнинг бошқа соҳаларига (сиёсий, ахлоқий, эстетик ва б.) нисбатан ўзига хос хусусиятлари шундан иборатки, ҳуқуқий онг инсонларнинг ижтимоий ҳаётнинг юридик аҳамиятли ҳодисаларга (амалдаги қонунчиликка, юридик амалиётга, инсонлар ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига) нисбатан баҳоловчи руҳий муносабатини ифодаловчи ҳуқуқий тасаввурлари, қарашлари, ғоялари, ҳислари, ҳаяжонлари мажмуи сифатида намоён бўлади. Бундан ташқари, ҳуқуқий онг фуқароларнинг ҳуқуқий ижтимоийлашуви жараёнлари натижаларини, жамиятда қонунийлик ва ҳуқуқий тартибот ҳолатини, жорий ҳуқуқ тизимининг алоҳида қисмларини ёки тўлалигича ўзини ўзгартиришга бўлган эҳтиёжни ўзида ифода этадиган ҳодиса сифатида намоён бўлади. У шунингдек, ҳуқуқ ижодкорлиги ва ҳуқуқни қўллаш амалиётининг муҳим кўрсаткичи вазифасини бажаради.

Ижтимоий онгнинг таркибий қисми бўлган ҳуқуқий онгнинг юридик табиати юзасидан юқоридаги қисқача таҳлил асосида унинг қуйидаги ўзига хос хусусиятларини кўрсатиб ўтиш мумкин:

– унда фақатгина жамият ҳаётининг ҳуқуқий томонини ташкил этувчи ҳодисалар акс этади. Шу билан бирга, ҳуқуқий онгнинг шаклланишига сиёсий, ахлоқий, диний ва бошқа қарашлар ҳам фаол таъсир кўрсатишини инкор этиб бўлмайди;

– ҳуқуқий онгда жамият ҳаётининг махсус юридик тушунчалари ва категориялари (ҳуқуқий хулқ атвор, ҳуқуқбузарлик, юридик жавобгарлик ва б.) орқали

акс этиш усули намоён бўлади;

– ҳуқуқий онг, биринчидан, ҳуқуқнинг жамият эҳтиёжларини ифодаловчи манбаидир, иккинчидан, ҳуқуқни ижтимоий воқеликка татбиқ этишнинг зарур омилларидан биридир, учинчидан, у шахсларнинг хулқ-атвори ҳуқуқ нормаларига қай даражада мос келишини тушуниб олишга кўмаклашади ва уларни баҳолаш воситаси сифатида хизмат қилади;

– ҳуқуқий онгнинг шаклланишида расмий ва норасмий субъектларнинг фаолияти муҳим ўрин тутди. Бунда расмий субъектлар доирасига давлат ҳокимияти органлари, уларнинг мансабдор шахслари, таълим ва тарғибот муассасалари, оммавий ахборот воситаларини киритиш мумкин. Норасмий субъектлар қаторига эса диний конфессиялар, турли хил ижтимоий гуруҳлар, фуқаролик жамияти институтлари, жамоалар (оила, меҳнат жамоаси ва бошқалар), лидерлар (ўз фаолияти орқали ўрнатилган бўлувчи шахслар) киради.

Демак, ҳуқуқий онг – бу ижтимоий онгнинг шаклларида бири бўлиб, кишиларда ҳуқуқга, қонунчиликка, ҳуқуқ-тартиботга ва бошқа ҳуқуқий ҳодисаларга нисбатан бўлган ғоялар, ҳис туйғулар, тасаввурлар йиғиндиси.

Фикримизча, ҳуқуқий онг, биринчидан, ҳуқуқнинг жамият эҳтиёжларини ифодаловчи манбаидир; иккинчидан, ҳуқуқни ижтимоий воқеликка татбиқ этишнинг зарур омилларидан биридир; учинчидан, шахсларнинг хулқ-атвори ҳуқуқ нормаларига қай даражада мос келишини тушуниб олишга кўмаклашади, баҳолаш воситаси сифатида хизмат қилади.

Ўз навбатида, ҳуқуқий онгсиз ҳуқуқий ижодкорликни ҳам, ҳуқуқнинг ўзини ҳам тасаввур этиб бўлмайди. Албатта, бу фикрдан ҳуқуқий онг ҳуқуқни яратади деган маъно келиб чиқмайди. Ҳуқуқ ҳуқуқий онг томонидан эмас, балки ҳаётдаги муайян иқтисодий шарт-шароитлар негизда яратилади. Ҳуқуқий онг эса бу жараёнда фақат воситачи, янги ғоялар асоси вазифасини бажаради.

Албатта, амалдаги ҳуқуқ ҳуқуқий онгга ўз таъсирини кўрсатади. Зеро, бу ҳол фуқароларнинг ўз ҳуқуқлари ва мажбуриятлари ҳақидаги, ҳуқуқ-тартибот тўғрисидаги тасаввурларини шакллантиради. Айни пайтда ҳуқуқий онг ҳам жамият манфаатлари йўлида ҳуқуқни қўллаш тажрибасини белгилаб бераркан, амалдаги ҳуқуққа таъсир кўрсатади, давлатнинг норма яратиш фаолиятини тақозо этади.

Ҳуқуқий онг ҳар бир халқнинг маданияти, ҳаёт тарзининг таркибий қисми сифатида ҳуқуқнинг маънавий моҳиятини энг тўла ва ҳар томонлама акс эттиради. Зеро, цивилизациянинг турли кўринишларида хилма-хил маданий-тарихий ҳамжамиятларда хулқ-атвор нормалари, зарурат ҳақида, у ёки бу вазиятларни тартибга солиш усуллари ва бошқалар тўғрисида хилма-хил, кўпинча ўзаро жиддий фарқланувчи тасаввурлар мавжуд бўлади.

Ҳуқуқий онг – бу инсон ўзини қуршаб турган ҳуқуқий оламни ўрганиш, англаш қобилияти сифатида тушуниладиган онг шаклларида биридир. Моддий оламнинг предмет ва ҳодисаларидан фарқли ўлароқ, онг натижалари бир қатор хусусиятларидан айрилган ўзига хос ажиб кўринишдаги тафаккур ифодаси саналади. Билимлар ўзига хос шаклларда: сезги, тасаввур, тушунча, категория, объектив қонуният ва назариялар тўғрисидаги мулоҳазалар сифатида мавжуд бўлади. Шундай қилиб, онг инсоннинг ўзини қуршаб турган оламни билиш шаклини, шунингдек инсоннинг муайян ижтимоий

ва табиий ҳодисалар, жараёнларни ўзгартириш, такомиллаштириш, янги моддий ҳамда маънавий бойликларни яратиш бўйича ушбу дунёга нисбатан турли шаклдаги баҳолаш ва таклифлар кўринишида муносабат билдиришини ўзида акс эттиради.

Ҳуқуқий онг ижтимоий онг турларидан бири бўлиб, тўлиқ унинг хусусиятларига эга. Ҳуқуқий онг ҳуқуқ тузилишини, унинг бошқа ижтимоий ҳодисалар билан, шу жумладан қонунчилик ва ундаги ҳуқуқий нормалар; юридик амалиёт, яъни норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тайёрлаш ва қабул қилиш бўйича ваколатли давлат органлари фаолияти, муайян ҳуқуқий муносабатларда ҳуқуқий нормаларни амалга ошириш бўйича давлат идоралари, фуқаролар ва бошқа шахсларнинг фаолияти, қонунни бузишга қарши курашиш бўйича давлат ва жамият фаолияти кабилар билан турли алоқа ва муносабатларни ифода этади. Бундан ташқари, онг ҳуқуқнинг ижтимоий ҳодиса сифатида вужудга келиш ва ривожланиш тарихини, унинг тараққий этиш жараёнида босиб ўтган босқичларини гавдалантиради [8; 80-82].

Юқоридагиларга асосланган ҳолда, ҳуқуқий онгга қуйидагича таъриф бериш мумкин: Ҳуқуқий онг бу жамиятнинг тараққиёт даражаси билан белгиланадиган ижтимоий онгнинг муҳим бир таркибий қисми бўлган, инсонларнинг ҳуқуқ, сиёсий-ҳуқуқий ҳодисалар, юридик амалиёт, ҳуқуқий тизим ва исталаётган, кутилаётган ҳуқуқ ҳақидаги фикрлари, ўйлари, ҳис-туйғулари, қарашлари, изтироб-кечинмалари ҳамда баҳолари ва тасавурлари мажмуасидир.

Ҳуқуқий маданиятни икки маънода, яъни кенг ва тор маънода тушуниш мумкин. Кенг маънода ҳуқуқий маданият деганда инсоният ҳуқуқий соҳада яратган барчаҳодиса ва нормалар: ҳуқуқ, ҳуқуқ фани, ҳуқуқий онг, юридик амалиёт тушунилади. Ҳуқуқий маданият ҳуқуқ фанининг, ҳуқуқий онгнинг ҳолати, қонунларнинг ишлаб чиқилиши, сифати, қонунийлик ва ҳуқуқий тартиботнинг аҳволи, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва амалиётчи юристларнинг касб маҳорати даражаси билан ажралиб туради. Тор маънода эса, ҳуқуқий маданият деганда жамият аъзоларининг ҳуқуқни билиши, унга ҳурмат билан қараши ва амал қилиши, жамиятда ҳуқуқнинг юқори нуфузга эга бўлиши тушунилади. Академик Ш.З.Ўразаевнинг талқинига кўра, “ҳуқуқий маданият –ҳуқуқий тизимнинг етуклигини, ривожланганлигини, қонунийликнинг ҳолатини, кишиларнинг ҳуқуқий талабларга, қонунга муносабатини, аҳоли кенг оммасининг ҳуқуқий саводхонлик даражасини, уларнинг ҳуқуқ бузилишларига мурасасизлигини қамраб олувчи кенг тушунча”дир [9; 5-6]. В.И.Каминская ва Р.А.Ратиновлар ҳуқуқий маданият тушунчасига “ҳуқуқнинг амал қилиш жабҳасига дахлдор бўлган моддий ва идеал элементлар тизими, уларнинг одамлар онги ва хулқ-атворидаги инъикоси” [10; 369], деб таъриф берадилар.

В.П.Сальников ҳуқуқий маданиятни шахс ва жамиятнинг ҳар хил ҳолатларга кўра тизимга солиниши лозим бўлган ҳуқуқий ҳолати сифатида идрок этилиши мумкин бўлган алоҳида ижтимоий ҳодиса, деб тавсифлайди [11; 74]. Р.И.Хачатуровнинг фикрича, ҳуқуқий маданият деганда жамият ҳуқуқий ҳаётининг бутун ижтимоий, маънавий, сиёсий ва иқтисодий тузум билан белгиланган, ҳуқуқий фаолият, юридик ҳужжатлар, ҳуқуқий онгнинг эришилган ривожланиш даражасида ва умуман субъект (инсон, турли гуруҳлар, бутун аҳоли)нинг ҳуқуқий ривожланиш даражасида, шунингдек инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг давлат ва фуқаролик жамияти томонидан кафолатланганлик даражасида ифодаланувчи ҳолати тушунилади [12; 7-8]. Ҳуқуқшунос

олима Е.В.Аграновскаянинг фикрича, ҳуқуқий маданият – бу юридик ҳуқуқлар ва бурчларнинг муҳимлиги, зарурлиги ва ижтимоий аҳамияти хусусида ҳуқуққа, қонунийликка, ҳуқуқий тартиботга нисбатан ижобий муносабатни шакллантирувчи, ҳуқуқий жабҳада ижтимоий фойдали хулқ-атворни таъминловчи қарашлар, баҳолар, эътиқод ва мўлжаллар тизимидир [13; 15].

Хулоса қилиб айтганда мамлакатимизда ҳуқуқий демократик давлат барпо этишда муҳим омилларидан бири бу шубҳасиз, жамиятнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтиришга қаратилган қонун устуворлигини таъминлашда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш, фуқароларни қонунга ҳурмат руҳида тарбиялаш муҳим аҳамият касб этади. Шунингдек, фуқароларимиз ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, уларнинг сиёсий фаоллигини оширишда ҳам Конституциянинг ўрни ва аҳамияти беқиёс эканини алоҳида таъкидлаш орқали, олий юридик кучга эга бўлган, тўғридан-тўғри амал қиладиган ва ягона ҳуқуқий маконнинг асосини ташкил этадиган Асосий қонунимиздаги барча модда ва нормаларни аҳоли қатламлари, айниқса ёшларимиз томонидан доимо ўрганилиши жамиятимизда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятнинг юксалишига олиб келади. Ўз навбатида бу борадаги фаолиятни такомиллаштириш қонунни ҳурмат қилиш, ҳуқуқий жамиятнинг, сиёсий ва ҳуқуқий тизимларнинг самарали фаолият кўрсатишининг асосий талабларидан бири бўлиб қолади.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз Т.1. – Т.: Ўзбекистон, 2017. – Б.209.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида” ги Фармони” Халқ сўзи газетаси 2019 йил 10 январь.
3. Алексеев С.С. Право на пороге нового тысячелетия. –М., «Статут», 2000. –С.15-16.
4. Ҳалилов Э.Ҳ. Ижтимоий турмушда ҳуқуқий онгнинг ўрни. – Тошкент: Ўзбекистон, 1997. – Б.12
5. Исломов З.М. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. –Тошкент: Адолат, 2007. – Б.537
6. Саидов А., Тожихонов У. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. 2-жилд. – Тошкент: Адолат, 2001. – Б.324.
7. Сайдуллаев Ш. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Дарслик. –Тошкент: ТДЮУ, 2021. – Б.110.
8. Социология права. –М., «Юстицинформ», 2004. –С.80-82.
9. Уразаев Ш.З. Перестройка и правовая культура. – Ташкент: “Фан”, 1988. – С.5-6
10. Морозова Л.А. Теория государства и права: Учебник. – М.: Юристъ, 2005. –С.369
11. Сальников В.П. Социалистическая правовая культура. Методологические проблемы. – Саратов, 1989. –С.74
12. Хачатуров Р.И. Формирование правовой культуры в условиях становления гражданского общества в России: политико-правовое исследование. Автореф. дисс...канд. юрид. наук. – Казань, 2005. –С.7-8
13. Аграновская Е.В. Правовая культура и обеспечение прав личности. – М., 1988. –С.15

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ 5/4 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).